

ВИП'ЯМ ШЕКСПІР

(3 нагоди перекладу його сонетів*)

Шановний читач здивовано спитає: чому про старого автора? Але ж тема „Шекспір” належить до таких, як грецькі трагіки, Данте, М. де Сервантес, Гете, у нас Шевченко, це є — до неприминаючих тем.

Дати народження (1564) і смерті (1616) Шекспіра відомі за документами англіканської церкви в Стретфордї над Ейвеном. Його батько, дрібний купець і ремісник, був якийсь час навіть бурмістером Стретфордї. Коли матеріально підупав, син піддержав його так, що міг набути шляхетство, яке перейшло і на сина. Мати Шекспіра була шлях-

тянка і католичка. Тому мабуть Шекспір любив католицький церковний церемоніал. Шекспір ходив до місцевої середньої школи; молодь кінчала її з 14-им роком життя. Шекспір одружився з селянською дівчиною, восьми літами старшою від нього, та ще й без освіти. Двадцятилітній був уже батьком троїх дітей. Помагав батькові у веденні господарства, але і любив полювати. Не диво, що в багатьох творах він виявив велику любов природи. В Стретфордї міг бачити кілька вистав мандрівних акторів.

1585 року Шекспір покинув бать-

БЕЗТАЛАННЯ ШЕВЧЕНКА

ди, а відпочинкові оселі претворюються в кладовище пам'ятників (щось, як в Радянській Україні). Кошти цієї пошести виноситимуть уже понад 300000 доларів! Це бальянс реальності.

Тепер бальянс бажань: вложивши 30000 доларів по 3,5% до банку, можна було б з такою сумою вести 20 років видавничу діяльність. Добру видавничу діяльність! Бо ж наша наукова бібліотека в англійській мові (якщо б ми сказали — мінімально, — то це було б великим перебільшенням) — не існує. Ми тепер спроможні, маємо фахових людей, щоб зайнятися літературною перекладною роботою. Факту, що добра антологія української поезії, а особливо сучасної української поезії, не появилася в англійській мові, — не можна простити. Сьогодні вже час, щоб вийшла добра збірка українських новель англійською мовою. Або ще один факт (з бальянсу уяви): на доповіді одного українського професора, якого запросила американська живоча організація, влаштовано виставку... майже самих памфлетів англійською мовою. Хіба так тяжко зрозуміти, що чужинець мусить за-

хопитися українською музикою, українським малярством, українською літературою, українською наукою — і після того набрати пошани до української духовності і нації? Памфлети ніколи не родять пошани і не переконують. (Ми не згадали цілого ряду наукових, літературних і публіцистичних праць, які не побачили світу українською мовою — а над цим також треба думати).

Здійснивши накреслений нами плян видавничої діяльності, наше громадянство сповнило б найбільший пам'ятник Шевченкові, пам'ятник, якого він сам вимагав.

Але до цих речей треба культурної дозрілості. Ми не маємо ілюзій: пам'ятник поставлять в парку; кожного року в січні знайдеться якийсь маленький майор в якомусь містечку, що натягне шаравари і вивісить український прапор на ратуші; кожного тижня будуть відкривати нових геніальних українських муринів; будуть появлятися памфлети, і писатимуть про їхню основну вартість, — так до безконечности, притрясаючи великого поета пилом буденностей.

Богдан Бойчук

ВЛИЯМ ШЕКСПІР

ківський дім і пробув поза ним 25 літ, навідуючись до дому тільки на короткий час і то нечасто. Про те, де він був у роки між 1585 і 1592 не відомо. Догадуються, що десь учився, догадується, що десь вчителював, був урядовцем правника, може й подорожував. Набув незалежності французької мови. В тому часі (1588) Англія завдала тяжкий удар еспанській флоті, розбиваючи Велику Армаду. Десь тоді Шекспір мусів підглянути такого типа, якого потім увіковічнив у Фолстефі.

Вже 1592 р. письменник Роберт Грін згадує Шекспіра як драматурга й актора. Майже на 20 років Шекспір пов'язав своє життя з театром у Лондоні, в якому був автором, актором, а то й співвласником. Шекспір придбав майно, головню в Стретфорді, де його родина могла жити без клопотів, і сам він міг жити життям джентльмена, як то підписував себе, відзначаючи цим, що він легальний шляхтич.

Життя в театрі вплинуло корисно на Шекспіра. Він поробив цінні знайомства між публікою, і також на королівському дворі, куди запрошувало театральну групу на гостинні виступи. На королівському дворі зустрів найлюбіші й найвартісніші пані, які потім зобразив у постаті Княжни й її дам у комедії „Любовці на марно“, а також у Порції, Розалінді, Беатрісі, Імогені, Міранді й інших. Цінні були знайомства Шекспіра з родинами графів Пембровків, Савтемптенів і Ессеків. Графові Савтемптенів присвятив свої найраніші поеми „Венера і Адоніс“ (1593) і „Люкреція“ (1594); мабуть до цього ж графа були адресовані його сонети, які писав головню в роках 1592—1597.

Теми для своїх творів брав Шекспір головню з „Хронік Англії, Шотландії і Ірландії“ Голіншера, „Життєписів“ Плутарха і від таких авторів як Плявт, Чосер, Бокаччо й деяких інших італійців. В комедії Шекспір був під впливом Плявта, Джо-

на Лілі, Роберта Гріна та італійської народної комедії (дель арте). Жажливі сцени в „історіях“ і трагедіях це сліди впливу Сенеки на ренесанс. В початках своєї творчості Шекспір багато завдячував творам Христофера Марлоу. Шекспір знав Біблію. Його Англія була розспівана і любила музику. Народна пісня його доби мала свіжість джерельної гірської води. Любов природи виніс Шекспір з дому і дав їй вияв у численних поетичних образах. Ті образи, як і пісні, ліричні місця, монологи та промови — належать до найкращих складників його творчості.

Цінні скарби своєї душі передав нам Шекспір у комедіях, „історіях“ і трагедіях. Найкращі комедії такі: „Любовці на марно“, „Сон літньої ночі“, „Багату галасу знечев'я“ і „Поклін трьох царів“. Ніхто з англійських письменників не виявився таким англійським патріотом, як Шекспір в „історіях“. До найбільш сценічних належать такі з-поміж них: „Ричард III“, „Ричард II“ і „Генри IV“. Найбільш прославлені трагедії Шекспіра це „Гамлет“, „Король Лір“, „Отелло“, „Ромео і Джулієт“ та „Антоній і Клеопатра“. З пригодницьких драм найсуцільнішою є „Буря“. Дехто має глибші завваги до „Зимової Казки“ і порівнює її з „Божественною Комедією“ Данте.

Ми вже назвали кілька Шекспірівських пань. Назвемо ще визначні мужеські постаті, такі як Ричард III, Генри IV, Генри V, Фолстеф, Брут, Гамлет, Король Лір, Отелло, Яго, Антоній і Простеро. Гамлет, Лір, Макбет, Отелло і Антоній це здебільшого жертви власної вдачі, а не оточення, чи фортуни (щастя), яка в середньовіччі грала велику ролю в людських справах, неначе самотійна богиня і то в християнському світі.

Найбільш загадковою постаттю Шекспіра є Гамлет. Здогадуються, що ця трагедія містить багато автобіографічного матеріалу автора. Га-

ВПЛИВ ШЕКСПІРА

млет це втілення найкращих прикмет людини ренесансу. Він освічений, хоробрий, намагається поліпшити державне життя. Але для нього характерна нерішучість, хоча вбиваючи Полонія він дав доказ, що свою справу бажав якнайскоріше покінчити. Проф. Бетенгавз твердить, що в постаті Гамлета помітний вплив скептика Монтеня на Шекспіра, а саме в утраті віри в позагробове життя. А все ж Гамлет пішов дорогою помсти, повіривши словам духа, померлого батька?! Борис Пастернак бачив у Гамлеті втілення обов'язковості, момент, що є в Гамлеті, але не є його виключною прикметою. Гамлет більш многобічний.

Знаменне, що Бетенгавз, аналізуючи „Міру за міру” висловив погляд, що цей твір Шекспіра вповні покривається з християнським світоглядом. Появу того твору визначають на кілька років після „Гамлета”, хоча він міг бути написаний раніше, але дістатись на сцену пізніше. — Особисті складники добачують ще в згадуваних вище сонетах, в постаті Просперо з „Бурі”. Шекспір у постаті Проспера прощався з своєю творчістю і з сценою.

Проф. М. Блек вважає найбільш знаменними постатями Шекспіра: Гамлета, Фолстефа і Клеопатру.

Шекспір умів віддавати настрої й кольорит чужих країв, так що дехто здогадується, що Шекспір бував в Італії, Франції й Німеччині. Це не конче, але можливе. Та загально погоджуються в тому, що Шекспір у своїх творах передовсім зобразив життя Англії. Можливо, що „Гамлет”, „Король Лір” і інші твори висловлюють потребу реформ в державному житті. Таким чином Шекспір був би передвісником струсу, що стався сорок років пізніше за Кромвеля.

Шекспір належав до геніїв, що розвивалися, росли духово (це один із доказів автентичності його творчості!). Про Миколу Гоголя і Івана

Франка можна сказати, що вони виступили майже готові. Не так було з Шекспіром, на що вказують студії над його віршем. В початках Шекспір писав римовані вірші і тільки рідко користувався прозою. Потім перейшов до неримованого вірша, удосконалюючи його техніку і наближуючи його до прози, як у „Королі Лірі”. Найвище мистецтво вірша проявив Шекспір в „Антонії й Клеопатрі” і „Бурі”.

Шекспір знаний як один із найбільш „неособових” авторів, себто таких, що вміють зображати людей, не додаючи їм власних прикмет. Доказом цього може бути те, що Зігісмунд Фройд вичитував правдивість своєї теорії саме з постатей Шекспіра таких як Гамлет і король Лір (комплекс Едіпа). Про шекспірівські постаті існує велика література, бо про них дискутують як про реальних людей.

Про Шекспіра як поета вже була мова. Тут ще згадаємо його сентенції-вислови, які всюди сприймаються людьми, де вони не були б. Одна така сентенція стала написом на пам'ятнику Шекспірові в Філадельфії: „Весь світ це сцена, а всі чоловіки й жінки тільки актори” (Із „Як вам до вподоби”, II, 7.). Інша сентенція: „Ми матеріал для сонних видінь. Наше життя окружене сном” („Буря”, IV, 1).

Шекспір один із найбільших драматургів світу. Ця ділянка його творчості в останні часи підпала критиці. Часто в нього недопильнована фабула. За найкраще збудовану драму вважають „Отелло”. Справа в тому, що Шекспір, передавши свої твори театральним об'єднанням, більше ними не цікавився і навіть не міг їх видати на власну руку. Вони більшістю появилися друком сім років після смерті автора.

Визначний драматург, сучасник Шекспіра, Бен Джансон назвав Шекспіра „чудом англійської сцени”. Він, хоч не мав великої освіти, — пи-

ВЛІЯМ ШЕКСПІР

сав той же автор — перевищив Кіда, Лілі і Марлова, і дістався до товариства найбільших драматургів минулого, таких як Аїсхил, Евріпід, Софокль, Аристофан і Плявт. „Англія триумфус, писав Бен Джансон, бо може похвалитися одним, що йому всі театри Європи повинні віддати пошану.” Шекспір був таким великим театральним практиком, що театри досі ставлять його драми і користуються його технікою впливу на глядача. За часів Шекспіра саме слово мало в театрі найбільше значення. За 350 років багато в цьому напрямі змінилося, але слово Шекспіра і далі чарус глядача і читача.

Переклад сонетів Шекспіра на українську мову появився в Мюнхені 1958 р. Перекладчик Ігор Костецький вложив багато труда в сам переклад, як також у коментар на 167 сторінок.

Захоплення Петраркою у Костецького не було притаманне Шекспірові, він іронізував манеру писань Петрарки в сонеті 130. Петраркою захоплювалась Англія, але до Шекспіра.**)

В коментарі також багато перекладів інших англійських поетів. До перекладів підійшов Костецький в особливий спосіб. Він нагромадив словник коротких слів, скорочував українські слова за чужим зразком, архаїзував українську мову нібито під мову 17-го століття. Наслідок такий, що в Костецького знайшлося чимале число польонізмів, які вводити в українську мову немає потреби.

Сам переклад замало читкий. Підготовляючи новий переклад, Костецький повинен послухати самого себе. В нього на 233 ст. читаємо таке: „Сер Тома Вайет... був першим, хто запровадив сонет в Англії. Зразком йому служила італійська лірика, переважно Петрарка. Проте він не наслідував сліпо, лише допосовував до законів англійського мовного ритму нові закони виразу. При

цьому переформуванні не були... жадною мірою розтрачені здобутки народницької поезії Чосера”.

Читацька публіка повинна зацікавитися виданням І. Костецького задля добрих прикмет, а також задля недомагань, які стануть наукою майбутнім перекладачам сонетів. Праця Костецького є чималим еміграційним осягом.

Не всі сонети Шекспіра однакової вартості. Є між ними малоцінні, конвенціональні, зразки спроб. Ми вчислимо найкращі з них, що їх — коли немає змоги видати всі — варто засвоїти українській літературі. Ось вони: 12, 18, 29, 30, 33, 55, 60, 64, 71, 73, 74, 90, 97, 102, 104, 106, 115, 116, 129, 130, 141, 145, 146.

Вимова родових буває часом дуже химерна. Ось напр. *Wriothlesly***) вимовляється Ратслі, а не Післі; *Raleigh* вимовляється Ролі, а не Рейлі.

Костецький вважає Шекспіра одним із найбільших театральних штукарів. Може це й правда, що він був добрим життєвим актором, не тільки театральним. Щось подібне бачували в Миколі Гоголеві, та йому якось не вдалося пов'язати своє життя з театром, де мабуть він почувався б найкраще і де міг би навіть дійти до матеріальної незалежності, як то було у Шекспіра. Та тут можна робити тільки здогади, бо обидва мистці працювали під різними режими: англійський допускав критику, тоді як російський не бажав її знати.

Є в Шекспіра речі зв'язані з його добою й його ростом, які мусять відпасти. Але Шекспір став англійським бардом, який і досі робить глибоке враження на англійську суспільність. І до нього прислухається і прислухуватиметься цілий світ.

Вол. Безушко

*) Ще весною отримали ми для рецензії новий переклад на українську мову сонетів Шекспіра, виго-